

ներու ահագին թիւը Հայոց պատմութեան մէջ : Օձնեցոյ եւ խոտրովի մէջ ծագած վեճերու իմաստն պարզագոյնս յերեւան կը հանենք, երբ ուսումնասիրենք Տրուղեան ժողովոյն նշանակութիւնը, դարձեալ :

Այս մասնական խնդիրներն սակայն ոչինչ կ'աղաթեն գործոյն արժանիքն, զոր ջերմասէս կը յանձնենք ամէն պատմաւորի ուշադրութեան իրերն իւր տեսակին մէջ ամենայնովը եւ եկեղեցական պատմութեան համար անպայման կարեւոր ուսումնասիրութիւն : Մասնաւոր դրուստեօք պէտք է յիշել ի վերջոյ, որ գործոյն տպագրութեան Գեղեցիկ հանդիսացած է Գեղարայ : Սրբազան Սուրբաս Սրբեպ. Պարզեանց : Հ. Ն. Ա.

ՍՈՐՈՒՆԵԱՆ Վ. ԱՆՆՔՈՒՆԱՆՈՍ : — Աւետարան կամ Նոր Կտակարան հանդիման հայերէն ընդգրկելու եւ թարգմանութեամբ յաշխարհիկ լեզու, զարգացնել նախագիտելիք, մեկնութեամբ եւ աշխարհագրական ու պատմական մանրամասնութեամբ : Կ. Պոլիս 1902—1906, տպ. Վ. Միլասան, էջք Մասն Ա. 3+164. Մասն Բ. ԺԴ+124. Մասն Գ. ԺԵ+262. Մասն Դ. ԴԵ+199 :

Հառնոց արդէն լոյս տեսած էր հեղինակի աշխատութեան առաջին մասն, սակայն կը սպասէինք այս գովելի ձեռնարկին ամբողջական հրատարակութեան որ արդէն 1906ին ամբողջութեամբ լոյս տեսած էր, միայն մեր արժանագրութեան ներքեւ չըլլալուն, էրի ենք կրնար լիակատար գաղափար կազմել գործին վրայ : Բարեբախտաբար այժմ աչքի առջեւ ունենալով յարգոյ հեղինակին աշխատասիրութիւնն, թէեւ ուշ, պատշաճ կը համարիմ քանի մը խոսքով պարզել զայն « Հանգեւն » ընթերցողաց : Ինչպէս գրքի ճակատը կը ցուցնէ, աշխատասիրողը չորս աւետարաններու աշխարհաբար թարգմանութիւնը կը ներկայացնէ հանդերձ գրաբար քնադատելու եւ նախագիտելիք : Փոքրիկ յառաջարանի մէջ մեր գոյց հեղինակը կը յայտնէ իւր նպատակը, որուն համար ձեռնարկած է առաջինայ գործքին : Այժմէն իսկ կրնանք ըսել թէ հեղինակին հասած է իւր գիտած նպատակին, որ է Աւետարանը գիւրդմունքի եղանակաւ մատչելի ընել իւր սիրելի ազգին : Ընդհանուր հայեցողածը մ'իսկ բաւական է իմանալու, թէ որչափ ինքն զուգուցած է, որպէս զի ընթերցողը « անոր ճշգրիտ թարգմանութիւնը » ունենայ, եւ

գլխաւորաբար որպէս զի Աւետարանի իմաստն ուղիղ հասկընար, ընենաւ եւ պրպատեւ « Ս. Հարց հին եւ Նոր ամենըսիր մեկնաբանութիւնները » : Այդ զատ ծանօթութեանց մէջ մերթն ընդ մերթ վկայութիւններ յառաջ կը բերուին Հայոց Հարապահներէն, Ս. Ներսէս Շնորհալիկէն, Իգնատիոս Շնորհալիկէն եւն. եւ բնագիրն ուղղելու նպատակաւ ձեռագիր Աւետարաններ իսկ յընդհանուրն կը յիշուին, սակայն բանասիրական արժէքէ զուրկ են. այս ալ յամենայն դէպս գործքին արժանիքը չի նուաստացնելու : Իւրաքանչիւր գրքին սկիզբն գրուած է « Մուտք », որոնց մէջ նախնական ծանօթութիւնները կը տրուին, ամէն Աւետարանի անձնաւորութեան, գործքին հարազատութեան, գրութեան ժամանակին, տեղւոյն եւն վրայ, ի վերջոյ նշանակուած են հեղինակին առաջնորդ ունեցած բազմաթիւ աղբիւրներէն գլխաւորները միայն. երկրորդական աղբիւրները յիշուած են ծանօթութեանց մէջ : Սակայն ներուրի մեջ քանի մը դիտողութիւններ ընել, որոնց մէջ չէինք կրնար համամիտ գտնուել յարգոյ աշխատասիրողին կարծեացը : Բնականաբար չենք կրնար հոս մի առ մի յառաջ բերել մեր ըսելիքները, բաւական է յիշել կարեւոր կէտերը : Թէ երբ գրած է Մատթէոս իւր Աւետարանը, վերջնականապէս որոշել գրեթէ անկարելի է, բայց յամենայն դէպս Ներսասի մի կործանումէն (70ին) յառաջ եւ ըստ հեղինակի « շատ հաւանական է որ 44—45 թուոյն գրուած ըլլայ » յիշելով Ներսէսայ վկայութեանը վրայ : Նորագոյն քննիչները, որիշ հաշուել 41—50 կամ 42—50 թուականներու մէջ գրուած կը համարին եւ այս գտնէ ամենէն հաւանականն է : (Հմտ. Wetzzer and Welte's Kirchenlexikon, VIII (1893), p. 1036; Kaulen, Einleitung in die heil. Schrift Altes u. Neues Test. 1876—86 Fr. i. B, p. 401.) Մարկոս աւետարանի անձնաւորութեան նկատմամբ նշանաւոր գիտնող յայտնած « Կարծիքներէն եւ ոչ մին հիմնաւ է հաստատ փաստերու վրայ » ըստ յարգոյ հեղինակին, չենք գիտեր ինչ հարկ կար այս բացատրութիւնը գործածել, երբ գիտնող մեծագոյն մասը կ'ընդունի թէ այս Մարկոս նոյն է Նոր Կտակարանի մէջ յիշուածին հետ (Գործ Առաք. ԺԳ. 5, 13, ԺԵ. 39. ԺԲ. 12, 25. ԺԵ. 37. Կող. Դ. 10. Բիւլ. 24. Բ. Տիմ. Դ. 11. Ա. Պետր. Ե. 13 : Հմտ. Kirchenlexikon, անդ. p. 671 եւն) : Կը զարմանանք որ շատ սուր լեզու կը գործածէ հեղինակն « առանց հիման չենքեր են, ըսելով »

